

DE EENZIJDIGE BEEINDIGING VAN DE HANDELSAGENTUUROVEREENKOMST

door Hubert DEWOLF
Pierre LANNEAU
Jules STUYCK

Hoofdstuk I DE HANDELSAGENT EN DE AGENTUUROVEREENKOMST

1. Een definitie van de agentuurovereenkomst vindt men in art. 1 van het wetsontwerp van 13 februari 1969 betreffende de agentuurovereenkomst (1) (hierna Wetsontw. agent. genoemd): "De agentuurovereenkomst is de overeenkomst waarbij de ene partij, de principaal, aan de andere partij, de handelsagent, buiten enige verhouding van ondergeschiktheid opdraagt, en deze zich verbindt, voor een bepaalde of een onbepaalde tijd en tegen beloning hetzij ten behoeve van de principaal, bij de totstandkoming van overeenkomsten bemiddeling te verlenen, hetzij deze op naam en voor rekening van de principaal te sluiten."

Dit wetsontwerp (evenals deze uiteenzetting) heeft dus uitsluitend betrekking op de relatie tussen de principaal en de zelfstandige tussenpersoon die hierna handelsagent wordt genoemd en sluit de *handelsvertegenwoordiger* in de zin van de wet van 30 juli 1963 uit. Deze laatste onderscheidt zich van

(1) Wetsontwerp betreffende de agentuurovereenkomst, Parlementaire Bescheiden Kamer van Volksvertegenwoordigers, zittijd 1968-1969, nr. 1.

de handelsagent doordat hij zich onder het gezag van de principaal bevindt (2).

2. Uit deze definitie kan vervolgens de volgende definitie van handelsagent, die soms ook nog "zelfstandige handelsvertegenwoordiger" wordt genoemd, worden afgeleid: de handelsagent is de zelfstandige handelstussenpersoon die in naam en voor rekening van één of meer personen (principaals) optreedt bij het sluiten van overeenkomsten (doorgaans met het oog op de verkoop van merkartikelen) tussen de principaal(s) en derden. Hij wordt door de principaal aangesteld (3) met als opdracht het sluiten van de overeenkomsten met derden mogelijk te maken en voor te bereiden. Soms heeft hij ook de (vertegenwoordigings-)bevoegdheid zelf dergelijke kontrakten (in naam en voor rekening van de principaal) te sluiten.

Volledigheidshalve weze aangestipt dat het genoemde wetsontwerp betrekking heeft op de *agentuurovereenkomst* en niet het statuut van de handelsagent als zodanig regelt. Dit heeft voor gevolg dat dit wetsontwerp, wet geworden, ook van toepassing zal zijn op de verhouding tussen een principaal en een andere persoon, die alhoewel hij de handelingen bedoeld in art. 1 stelt, toch niet als handelsagent kan worden beschouwd, bijvoorbeeld omwille van het okkasideel karakter van de agentuur.

Hoofdstuk II

DE BEEINDIGING VAN DE AGENTUUROVEREENKOMST

3. Zoals elke overeenkomst kan de agentuurovereenkomst wegens wilsgebreken met nietigheid zijn aangetast (art. 1108 BW). Vanzelfsprekend kunnen verder de partijen ten allen tijde door wederzijds akkoord een einde stellen aan hun relatie.

Bovendien kan de agentuur, wegens haar aard, nl. het intuitus personae karakter, een einde nemen door de dood of het faillissement van één der partijen (4). Tevens voorziet het wetsontw. agent. en het Nederlands Wetboek

(2) Art. 2, 1e lid van de *Wet van 30 juli 1963* "tot instelling van het statuut der handelsvertegenwoordigers" eist voor de toepassing van deze wet (en de gekoördineerde wetten op het arbeidskontraat voor bedienden) slechts het gezagskriterium (leiding en toezicht, zoals voorzien door art. 1 van de wet van 10 maart 1900 op het arbeidskontraat voor werklieden, zijn dus niet vereist).

(3) Over het begrip *aanstelling* zie W. VAN GERVEN, *Beginnelen van het Belgisch Privaatrecht, Algemeen Deel*, (Antwerpen 1969, Titel V, nr. 139 e.v.

(4) Volgens sommige auteurs zou het faillissement van de agent, in tegenstelling met dat van de principaal, niet *automatisch* de beëindiging van de agentuur tot gevolg

van Koophandel (respektievelijk art. 14, lid 1b en 75m, lid 2) de mogelijkheid tot ontbinding op grond van "veranderde omstandigheden" (5).

Tenslotte zal de voor een bepaalde duur gesloten agentuurovereenkomst uiteraard een einde nemen bij het verstrijken van de overeengekomen termijn.

4. Moeilijkheden rijzen echter wanneer één der partijen éézijdig (d.i. zonder de toestemming van de tegenpartij) een einde wenst te stellen aan een agentuurovereenkomst voor onbepaalde duur gesloten, of aan een overeenkomst voor bepaalde duur, zonder de overeengekomen duur af te wachten, en dit buiten het geval van het stilzwijgend ontbindend beding (art. 1184 B.W.) dat steeds de tussenkomst van de rechter vergt.

5. Bij de beëindiging van de agentuurovereenkomst kunnen bepaalde verplichtingen vóór één of beide partijen ontstaan of hun uitwerking krijgen. Zo zal de principaal in het stelsel van het *wetsontw. agent.* bij het beëindigen van de agentuur aan de agent een *uitwinningsvergoeding* kunnen verschuldigd zijn, indien deze laatste door zijn werkzaamheden een klantenkring geschapen of ontwikkeld heeft die een meerwaarde vertegenwoordigt voor de principaal (7). Het *konkurrentiebeding*, waarbij de agent er zich toe verbindt uitsluitend voor die éne principaal te prospekteren, kan ook bedongen zijn voor na de beëindiging van de met de door het konkurrentiebeding bevoordeelde principaal gesloten agentuurovereenkomst (8). Dit konkurrentiebeding met postkontraktuele werking, dat een beperking van de vrijheid

hebben, maar zou de principaal de agentuur mogen *verbreken* indien de schade die hij door het faillissement van zijn agent lijdt (op een bijzondere wijze) aan deze laatste toerekenbaar is. Zo zou de agentuur moeten blijven voortbestaan indien de agent failliet is verklaard wegens de handel die door zijn vrouw op zijn naam werd gevoerd en hij beloofd heeft met de opbrengst van zijn agentuur geleidelijk de schuldeisers van de failliete boedel zal voldoen (L. BAILLON & E. MANNE, *Les Représentants : l'attaché - l'autonome*, Brussel 1963, p. 118).

- (5) Het gaat hier om omstandigheden die aanwezig waren bij het sluiten van de agentuur en die van zulk een wezenlijk belang zijn voor de overeenkomst, dat deze billijkheidshalve dadelijk of na korte tijd behoort te beëindigen. Aldus bijvoorbeeld : likwidatie van de onderneming, een kwasi-volledige terugloop van cliëntele bij de agent enz... (H.J. MAIER & H.J. MEYER-MARSILIUS, *De handelsagent in de Europese Economische Gemeenschap*, Leiden 1961, p. 143.
- (6) voor een definitie van overeenkomst voor bepaalde duur : M. TAQUET, *noot* onder Cass. 22 november 1957, J.T. 1960, p. 190 : "... on peut définir le contrat à durée déterminé : celui qui est affecté d'un terme constitué par un événement futur et certain, dont l'échéance, indépendante de la volonté des parties, leur est connue ou peut être appréciée par elles au moment de la conclusion du contrat..."
- (7) Wetsontwerp van 13 februari 1969, art. 16, 1e lid ; Vrgl, art. 15 Wet 30 juli 1963 (handelsvertegenwoordigers) ; Par. 89b HGB (Handelsvertreter) ; art. 418 O.R.
- (8) art. 17 ; 1e lid *wetsontw. agent.* ; art. 1637 Ned. H.W. ; vrgl. art. 18-20 handelsvertegenwoordigerswet en 90a HGB.

van handel en nijverheid in hoofde van de agent betekent, zal steeds naar tijd en ruimte moeten begrensd zijn (9). Tenslotte zal verder (zie nrs. 7 en 17) opgemerkt worden dat bij de *eenzijdige beëindiging* zonder ernstige reden eventueel schadevergoeding zal verschuldigd zijn door de verbrekende partij, alsook door de tegenpartij indien een fout in haar hoofde de dringende reden uitmaakt waarom de andere partij eenzijdig verbreekt.

Hoofdstuk III

DE EENZIJDIGE BEEINDIGING VAN DE AGENTUUROVEREENKOMST

Par. 1. DE ERNSTIGE OF DRINGENDE REDEN

6. Hier onderzoeken we de mogelijkheid voor beide partijen bij een agentuurovereenkomst om op rechtmatige wijze, zonder het akkoord van de tegenpartij, een einde te stellen aan de agentuurovereenkomst, en zonder dat deze mogelijkheid kontraktueel voorzien was.

7. De partij die hiertoe een dringende reden (meestal een grove fout in hoofde van de tegenpartij) kan aanvoeren mag, zonder de overeengekomen duur (bij een agentuurovereenkomst voor bepaalde duur) of een opzeggings-termijn te respekteren, een einde stellen aan de agentuurovereenkomst, zonder dat zij tot schadevergoeding ten voordele van de tegenpartij zal veroordeeld worden (10).

Integendeel zal de tegenpartij wie een verwijt treft voor de omstandigheden waarop de dringende reden gegrond is, tot schadeloosstelling kunnen veroordeeld worden (11). Deze mogelijkheid van rechtmatige éézijdige verbreking op grond van dringende (of ernstige) redenen, mogelijkheid die door het *wetsontw. agent.* expliciet voorzien wordt (12), is voor zover de dringende reden steunt op een fout van de tegenpartij een toepassing van de *exceptio non adempti contractus*. Men kan een der partijen niet verplichten

(9) H.J. MAIER & H.J. MEYER-MARSILIUS, *o.c.*, p. 157.

(10) L. BAILLON & E. MANNE, *o.c.*, p. 116.

(11) art. 2 en 3 wetsontw. agent. ; art. 75i, lid 7 Ned. H.W. : 89a lid 2 HGB.

(12) art. 75i, 1e lid Ned. H.W. : "Ieder der partijen kan de agentuurovereenkomst zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen doen eindigen, doch de partij, die dit doet zonder dat de wederpartij daarin toestemt, is schadeplichtig, tenzij zij de overeenkomst aldus doet eindigen om een dringende, aan de wederpartij onverwijld meegedeelde reden." Art. 13, lid 1 *Wetsontw. agent.* is hiermee identiek. Vgl. : & 89, 1e lid HGB, art. 3 *Frans dekreet van 23 december 1958* houdend het statuut van de "*agent commercial*" (Rec. Sirey 1958, p. 150).

verbonden te blijven met een tegenpartij die haar verplichtingen schromelijk verwaarloost (13).

Voorbeelden (14) van grove fouten in hoofde van de agent zijn : bedreigingen met geweld, het doorgeven van fiktieve bestellingen (15), leugenachtige inlichtingen (16) en meer algemeen telkens wanneer de agent op een ernstige wijze verzuimd heeft zijn verplichtingen na te komen (17).

Voorbeelden van ernstige fouten in hoofde van de principaal : de aanstelling van een tweede agent ondanks een beding van exclusiviteit ten gunste van de eerste agent, of het geval dat de principaal geen gebruik heeft gemaakt van de diensten van de agent ofwel daarvan in een belangrijke mindere mate gebruik heeft gemaakt dan de agent redelijkerwijze mocht verwachten, en deze omstandigheid de principaal toerekenbaar is (18).

Par. 2. DE EENZIJDIGE BEEINDIGING BIJ AFWEZIGHEID VAN EEN ERNSTIGE REDEN

8. Eerst en vooral moet duidelijk gesteld worden dat het verder bestaan van een agentuurovereenkomst omwille van haar aard (een verbintenis om iets te doen) afhankelijk is van de doorgezette wil van partijen. De partij die niet zou instemmen met de verbreking van de overeenkomst door de tegenpartij zou vruchteloos een beroep doen op de rechter om de tegenpartij te verplichten verder te prospekteren (indien het de agent geldt), of bestellingen te aanvaarden en daarvoor een kommissieloon te betalen (indien het de principaal geldt) (19). Merken wij op dat de verplichting voor de principaal om een kommissieloon te betalen voor de tijdens de duur van de agentuurovereenkomst (dus vóór de beëindiging ervan) door de agent

(13) Vgl. art. 13 ; lid 2 *Wetsontw. agent.* dat de regeling van art. 75i, lid 4 Ned. H.W. overneemt : "Dringende redenen zijn omstandigheden van zodanige aard dat van de partij die de overeenkomst doet eindigen redelijkerwijze niet kan gevergd worden de overeenkomst, zelfs tijdelijk, in stand te houden." Men merke op dat de dringende reden niet noodzakelijk een fout van de tegenpartij veronderstelt (zie verder nr. 18).

(14) Voor een lange lijst voorbeelden zie L. BAILLON & E. MANNE, *o.c.*, p. 40-43.

(15) Hrb. Brussel 29 juni 1910, Jur. Comm. Brux. 1910, p. 411.

(16) Hrb. Brussel 25 juni 1935, Jur. Comm. Brux. 1936, p. 156.

(17) Interessant in dit verband is de omschrijving van deze verplichtingen in het Duitse HGB. Zo luidt bijvoorbeeld het derde lid van § 86 : "Er (de Handelsvertreter) hat seine Pflichten mit der Sorgfalt eines ordentlichen Kaufmanns wahrzunehmen." Abstrakt criterium dat gelijkenis vertoont met onze "bonus pater familias".

(18) *Wetsontw. agent.*, Memorie van toelichting, bespreking art. 13, p. 18.

(19) B.W. art. 1142 : "Iedere verbintenis om iets te doen of niet te doen wordt opgelost in schadevergoeding ingeval de schuldenaar de verbintenis niet nakomt."

bemiddelde of gesloten transakties (20) een verbintenis is om iets te geven, verbintenis die dus blijft bestaan – zolang ze niet verjaard is – zelfs indien de basisovereenkomst waarop ze rust als beëindigd dient beschouwd te worden (wat ook de manier van de beëindiging geweest is).

Het probleem van de eenzijdige beëindiging van de agentuurovereenkomst blijft dus beperkt tot de vraag te weten wanneer de verbrekende partij door de verbreking zelf op onrechtmatige wijze haar kontraktuele verplichtingen niet is nagekomen, en wat de sanktie in geval van onrechtmatige verbreking is.

Hier moet een onderscheid gemaakt worden naargelang de agentuurovereenkomst voor bepaalde of onbepaalde duur werd gesloten.

A. De Agentuurovereenkomst werd voor onbepaalde duur gesloten

9. Om de gevolgen van de eenzijdige verbreking van de voor onbepaalde duur gesloten handelsagentuurovereenkomst te onderkennen moet eerst de vraag worden gesteld met welke soort overeenkomst we eigenlijk te doen hebben.

De agentuurovereenkomst is een onbenoemde overeenkomst (21), omdat ze als zodanig (nog) niet door de Belgische wetgever geregeld werd (22). Zij bevat echter wel elementen van andere benoemde overeenkomsten, nl. aanneming van werk (dienstverhuring zonder band van ondergeschiktheid) en lastgeving (23). Indien de agent alleen bemiddelt bij het totstandkomen van overeenkomsten (en dus niet gemachtigd is om rechtshandelingen in naam van de principaal te stellen) is hij een dienstverhuurder (24). Is hij integendeel gemachtigd om zelf zulke overeenkomsten voor de principaal te sluiten, dan is hij lasthebber (25).

(20) Hrb. Verviers 23 mei 1942, Pas. 1942, III, p. 26 : recht op kommissie na de beëindiging van de agentuur op de vóór de beëindiging gesloten zaken ; Luik 20 april 1961, Pas. 1961, II, p. 254 : de agent kan zelfs aanspraak maken op kommissieloon voor de kontrakten die het gevolg zijn van zijn prestaties vóór de beëindiging van de agentuur.

(21) Hrb Kortrijk 14 maart 1967, J.T., p. 505.

(22) zoals gezegd werd echter vorig jaar een wetsontwerp terzake van de agentuurovereenkomsten bij de Kamer ingediend (zie voetnoot 1).

(23) M. GEVERS, *Examen de Jurisprudence (1956-60) : les contrats spéciaux*, R.C.J.B., 1961, p. 229 ; A. COLENS, *De la résiliation unilatérale du contrat des représentants de commerce autonomes*, Jur.Comm.Brux. 1955, p. 253-270 ; Hrb. Kortrijk 14 maart 1967, J.T. 1967, p. 505.

(24) Cass. 3 april 1964, Res et Jura Immobilia, 1964, p. 59 ; Hrb. Kortrijk 7 februari 1953, R.W. 1953 54, kol. 1004 ; Hrb. Brussel 1 maart 1962, Jur. Comm. Brux. 1962, p. 297.

Opm. : G. VAN HECKE in *locatio operis faciendi*, T.P.R. 1966, p. 343-358, stelt voor de term opdrachthouder te gebruiken voor de zelfstandige dienstverhuurder.

(25) M. GERVERS, *l.c.*, *ibid.*

1) aanneming van werk

10. Indien het vaststaat dat de handelsagent een loutere dienstverhuurder is, — dit is het meest voorkomend geval — en dit veronderstelt dat hij geen vertegenwoordigingsbevoegdheid heeft t.a.v. de principaal, dan stelt zich de vraag naar de toepasselijkheid van art. 1794 van het B.W. : “De opdrachtgever kan de aanneming tegen vaste prijs door zijn enkele wil verbreken, ook al is het werk reeds begonnen, mits hij de aannemer schadeloos stelt voor al zijn uitgaven, al zijn arbeid, en alles wat hij bij die aanneming had kunnen winnen.”

Over de toepasselijkheid van art. 1794 bestaat in rechtsleer en rechtspraak geen eensgezindheid. Sedert het kassatiearrest van 13 oktober 1910 (26) staat het alleszins vast dat, ondanks de bewoordingen van de wet, art. 1794 niet uitsluitend van toepassing is op aannemingen tegen vaste prijs. Bepaalde auteurs beweren dan ook dat art. 1794 een organieke regel van alle aannemingsovereenkomsten is (27). Een deel van de rechtspraak past hierbij aansluitend art. 1794 ook op de agentuurovereenkomst toe (28).

Zowel in de rechtspraak als rechtsleer gaan evenwel stemmen op om de toepassing van art. 1794 niet uit te breiden tot de agentuurovereenkomst (29). Als voornaamste reden voor de niet-toepasselijkheid van art. 1794 wordt de overweging dat het in de meeste gevallen moeilijk zal zijn te schatten “wat hij (de agent) bij de aanneming had kunnen winnen” (30), aangevoerd.

11. Tegen de toepassing van art. 1794 B.W. moet voorts voornamelijk gewezen worden op het feit dat het bewuste artikel in alle talen zwijgt over het geval waarin de opdrachthouder (de handelsagent) de overeenkomst verbreekt.

Bijgevolg wordt het duidelijk dat naar een andere rechtsgrond moet worden gezocht. We zullen echter eerst nog een onderzoek wijden aan het

(26) Cass. 13 oktober 1910, Pas. 1910, I, p. 443 : dit arrest bevestigde de toepassing van art. 1794 op de verhuring van intellectuele arbeid.

(27) H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, 2de uitgave Brussel 1951, Deel IV, nr. 914 ; AUBRY & RAU, *Cours de droit civil français*, Deel V, & 347, 1e.

(28) Hrb. Gent 26 juni 1952, R.W. 1953-54, kol. 77 ; Hrb. Luik 24 december 1949, Jur. Liège 1949-50, p. 247.

(29) PLANIOL & RIPERT, *Traité pratique de droit civil français*, Deel XI, 2de uitg. Parijs 1954, nr. 937 ; J. LIMPENS, *Chronique de Jurisprudence in Rev. trim. Dr. Comm.* 1952, p. 221.

RECHTSPRAAK : Luik 20 april 1961, Pas. 1961, II, p. 254 ; Gent 16 januari 1956, R.C.J.B., 1957, p. 310 met noot R. DEKKERS (over de toepassing van art. 1794 B.W. op de alleenverkoopovereenkomsten).

(30) cfr. LIMPENS, *l.c.* en A. COLENS, *l.c.*, p. 265.

probleem van de eenzijdige verbreking van de agentuurovereenkomst (voor onbepaalde duur) waarbij de agent op grond van een volmacht overeenkomsten mag sluiten in naam van de principaal.

2) lastgeving

12. Indien de agent met vertegenwoordigingsbevoegdheid is bekleed, is de agentuurovereenkomst een lastgevingsovereenkomst, en komt art. 1794 B.W., door de rechtspraak verheven tot organieke regel van elke aanneming van werk, so wie so niet ter sprake, vermits de regels van een speciale overeenkomst voorrang moeten krijgen op die van een algemene overeenkomst waarvan de speciale overeenkomst een type-geval is (31).

Bij de "lastgevings-agentuur" rijst de vraag naar de toepasselijkheid van art. 2004 B.W. (32).

Een groot aantal beslissingen van hoven en rechtbanken (vooral oudere rechtspraak) passen art. 2004 B.W. toe op de agentuurovereenkomst (33). Dit betekent dat de principaal ten allen tijde het mandaat mag herroepen zonder opzeggingstermijn of opzeggings- of schadevergoeding (34).

13. Een zekere rechtspraak bracht echter een verzachting op deze radicale regel van het B.W. : wanneer het mandaat niet gegeven is in het uitsluitend belang van de lastgever dan kan de ontijdige en arbitraire herroeping van dergelijk "*mandat d'intérêt commun*" aanleiding geven tot schadevergoeding ten voordele van de lasthebber (35). Soms wordt ook zonder een beroep te doen op het begrip "*mandat d'intérêt commun*" aan de agent een schadevergoeding toegekend wegens de ongemotiveerde, inopportune, ontijdige of misbruikelijke herroeping door de principaal (36). De schade-

(31) H. DE PAGE (*o.c.*, Deel IV, nr. 849) wijst erop dat in de Code Napoléon de lastgeving gedacht is als een "*variété du louage d'ouvrage*", nl. die "*variété*" waarbij de opdrachthouder (de lasthebber) rechtshandelingen vermag te stellen in naam en voor rekening van de opdrachtgever (de lastgever).

(32) "De lastgever kan zijn volmacht herroepen wanneer hem zulks goedgeeft..."

(33) *o.a.* : Hrb. Antwerpen 17 december 1941, P.A. 1942, 29 ; Hrb. Brussel 27 april 1928, Jur. Comm. Brux. 1928, 178 ; Hrb. Brussel 20 november 1929, Jur. Comm. Brux. 1929, 471 ; Hrb. Verviers 23 mei 1942, Pas. 1943, III, 26 ; Gent 4 juni 1927, Jur. Comm. Fl. 1927, 184.

(34) Art. 2004 B.W. geldt alleen voor de principaal ; art. 2007, dat over de opzegging door de lasthebber handelt, voorziet echter schadevergoeding ten voordele van de lastgever indien de opzegging door de lasthebber hem benadeelt.

(35) Hrb. Brussel 8 januari 1930, Pas. 1930, II, 73.

(36) Hrb. Brussel 19 december 1936, Jur. Comm. Brux. 1937, 182 ; Hrb. Brussel 27 maart 1953, Jur. Comm. Brux. 1955, 271 ; Hrb. Brussel 30 sept. 1958, Jur. Comm. Brux. 1958, 335 ("*dans des conditions abusives et intempestives (qui) ... seraient incompatibles avec la bonne foi, ou heurteraient l'équité ...*) ; Gent 25 mei 1928, Jur. Comm. Fl. 1929, 273 ; Hrb. Antwerpen 17 december 1941, P.A. 1942, 29 ; Hrb. Antwerpen 20 februari 1959, R.W. 1959-60, kol. 550.

vergoedingsplicht in hoofde van de principaal, n.a.v. de ongepaste herroeping van het mandaat dat verondersteld wordt te zijn gegeven in het uitsluitend belang van de lastgever, vindt dan echter veeleer zijn grondslag in een deliktuele dan in een kontraktuele aansprakelijkheid (37).

De verzachting van de regel van art. 2004 B.W. is wel een aanwijzing dat de herroeping *ad nutum* door de lasthebber, zoals die in art. 2004 geformuleerd is, niet meer beantwoordt aan ons huidig rechtsgevoel het beantwoordt veeleer aan de Romeinse opvatting volgens dewelke het mandaat diende beschouwd te worden als een kosteloze vriendendienst (38). Het hedendaagse mandaat is praktisch altijd ten bezwarende titel, zeker in het handelsverkeer. Vandaar dat bij ongerechtvaardigde verbreking zonder opzeggingstermijn steeds sprake zal zijn van schadevergoeding. Soms gebeurde het dat een voorzichtige rechter, die echter wel inzag dat de toepassing van art. 2004 B.W. op de handelsagentuur onbillijk is, besliste dat men moest aannemen dat partijen stilzwijgend van art. 2004 B.W. (dat niet van dwingend recht is) waren afgeweken (39), i.p.v. kortweg te beweren dat art. 2004 B.W. alleen toepasselijk is op het kosteloos mandaat.

3) overeenkomst voor onbepaalde duur

14. Eigenlijk is de eenzijdige verbreking, van een overeenkomst die niet voor onbepaalde duur is, slechts mogelijk voor zover de wet het toelaat (40). Dit is o.m. het geval bij lastgeving in het voordeel van de lastgever en bij aanneming van werk in het voordeel van de opdrachtgever. Bovendien geldt de éézijdige verbrekingmogelijkheid als algemene ongeschreven regel bij alle kontrakten voor onbepaalde duur (41). Deze regel volgt overigens uit art. 1780 B.W. ("men kan zijn diensten slechts voor een tijd of voor een bepaalde onderneming verbinden").

Behalve bij lastgeving (althans volgens de letter van de wet), vereist de

(37) A. COLENS, *l.c.*, 261.

(38) R. DEKKERS, noot onder Gent 17 januari 1956, *R.C.J.B.*, 1957, p. 310.

(39) Gent, 25 mei 1928, *Jur. Comm. Fl.* 1929, p. 273: "Attendu que, eu égard à la qualité des parties, à l'objet et la nature du contrat et des usages du commerce, on doit admettre qu'il était tacitement convenu par dérogation à l'article 2004 Cod. civ., que l'intimé ne pouvait user de son droit de révocation sans indemniser son agent, à moins qu'il n'y ait une faute imputable au mandataire ou des motifs légitimes de révocation."

(40) H. DE PAGE, *o.c.*, Deel II, nr. 763.

(41) H. DE PAGE, *ibid.*; J. VAN RIJN & J. HEENEN, *Principes de droit commercial*, Brussel 1960, Deel III, nr. 1860; PLANIOL & RIPERT & BOULANGER, *Traité élémentaire de droit civil*, Parijs 1943, Deel II, nr. 2979.

RECHTSPRAAK: Gent 16 januari 1956, *R.C.J.B.* 1957, p. 310 (verwijzend naar De Page); Hrb. Brussel 30 september 1958, *Jur. Comm. Brux.* 1958, 335.

eenzijdige verbreking een opzeggingstermijn waarvan de lengte wordt bepaald door de wet, de natuur van de overeenkomst en de gebruiken (42). Dit laatste volgt uit art. 1135 B.W. (43). Indien de wettelijke, konventionele of gebruikelijke opzeggingstermijn niet wordt nageleefd, zal er schadevergoeding verschuldigd zijn (44).

Indien de agentuurovereenkomst voor onbepaalde duur werd aangegaan, zal men dus gewoon een beroep doen op art. 1134-1135 B.W. (en art. 1160 B.W.), om de rechten en verplichtingen van partijen bij eenzijdige beëindiging zonder ernstige reden te bepalen.

Hierbij herhalen wij dat art. 1794 en 2004 B.W., die geen billijke oplossing inhouden voor alle gevallen, gemakkelijk terzijde kunnen worden geschoven omwille van de natuur van de agentuurovereenkomst, die bedongen is in het voordeel van beide partijen zodat art. 2004 B.W. niet toepasselijk is en verder doorgaans geen overeenkomst voor een bepaald werk is zodat art. 1794 B.W. evenmin toepasselijk is.

15. De toepassing van art. 1134 en 1135 B.W. op de krachtens een ongeschreven regel toelaatbare éénzijdige verbreking van de voor onbepaalde duur gesloten agentuurovereenkomst wordt door sommige recente beslissingen van de Belgische hoven en rechtbanken bekrachtigd (45). In het wetsontw. agent. (46), de Duitse (47) en de Nederlandse wetgeving (48) komt men op grond van een expliciete bepaling tot hetzelfde resultaat, met dit verschil dat de taak van de rechter bij het opsporen van de in het concreet geval te eerbiedigen opzeggingstermijn vergemakkelijkt wordt. In het wetsontwerp en de beide vreemde wetgevingen moet de konventioneel bepaalde opzeggingstermijn een door de wet bepaalde minimumlengte hebben (49). Verder wordt een suppletieve opzeggingstermijn voorzien voor het geval de partijen niets voorzien hebben (50).

(42) R. DEKKERS, *l.c.*, H. DE PAGE, *o.c.*, Deel II, nr. 763.

(43) "Overeenkomsten verbinden niet alleen tot hetgeen daarin uitdrukkelijk bepaald is, maar ook tot alle gevolgen die door de billijkheid, het gebruik of de wet aan de verbintenis, volgens de aard ervan wordt toegekend." Wat het gebruik betreft wordt de regel nog herhaald in art. 1160 B.W. : "Men moet het contract aanvullen met de daarbij gebruikelijke bedingen, hoewel die er niet in zijn uitgedrukt."

(44) Hrb. Doornik 14 maart 1967, J.T. 1967, p. 505 ; Hrb. St.-Niklaas 13 mei 1958, R.W. 1958-59, kol. 1614 ; Hrb. Brussel 31 juli 1963, Jur. Comm. Brux. 1963, 350 ; Gent 7 februari 1956, R.W. 1956-57, 731.

(45) zie voetnoot (44).

(46) art. 11 van het wetsontw. agent.

(47) & 89 HGB.

(48) art. 75i, 1e lid Ned. H.W.

(49) nl. 1 maand zowel in Duitsland (& 89, 1e lid HGB) als in Nederland (art. 75g Ned. H.W.) en in het wetsontwerp (art. 11).

16. De Franse wetgeving terzake (51), bedoeld als een reactie op de houding van de rechtspraak die art. 2004 B.W. op de handelsagentuur toepaste (52), beschouwt de agentuur als een *mandat d'intérêt commun*, zodat de principaal die zonder ernstige reden het kontrakt verbreekt schadeplichtig is (53). Men merke op dat deze regeling fragmentair is en veel open vragen laat. Quid met opzeggingstermijnen? Quid indien de agent verbreekt? Quid bij een agentuurovereenkomst gesloten met een niet-professioneel agent J? (54) enz...

B. De agentuur werd voor een bepaalde duur gesloten

17. Art. 1134 2e lid B.W. luidt als volgt :

“Zij (de overeenkomsten die wettig zijn aangegaan) kunnen niet herroepen worden dan met hun wederzijdse toestemming of op de gronden door de wet erkend.”

Die ‘gronden door de wet erkend’ zijn, zoals we reeds zagen, art. 1794, 2004 B.W. en de op art. 1780 B.W. steunende ongeschreven regel t.a.v. de overeenkomsten van onbepaalde duur. Om dezelfde redenen als hoger opgegeven menen we ook t.a.v. de agentuurovereenkomst van bepaalde duur art. 1794 en 2004 B.W. ter zijde te moeten schuiven.

Het gevolg hiervan is dat we voor de oplossing van dit vraagstuk helemaal aangewezen zijn op het in art. 1134, 2e lid B.W. vervatte gemeen' recht. Dit betekent dat, behoudens de aanwezigheid van een dringende reden (zie nr. 7), de agentuurovereenkomst van bepaalde duur door geen van beide partijen kan

- (50) Duitsland : 6 weken (& 89, 1e lid HGB) ; Nederland (art. 75g Ned. H.W.) en wetsontw. agent. (art. 11) : 3 maanden.
- (51) Dekreet van 23 december 1958 houdende het statuut van de “*agent commercial*” (d.i. “... le mandataire qui, à titre de profession habituelle et indépendante, sans être lié par un contrat de louage de service, négocié et éventuellement conclut des achats, ventes, locations ou des prestations de services au nom et pour le compte de producteurs, industriels et commerçants.” (art. 1)).
- (52) Indien de agent geen misbruik van recht kon bewijzen in hoofde van de principaal, dan gaf de herroeping van het mandaat door deze laatste nooit aanleiding tot schadevergoeding ten gunste van de agent (COUSI & MARION, *Les intermédiaires de commerce*, Parijs 1963, Deel I, nr. 71).
- (53) art. 3 van het dekreet : “Les contrats intervenus entre les agents et leur mandants sont conclus dans l'intérêt commun des parties. Leur résiliation par le mandant, si elle n'est pas justifiée par une faute du mandataire, ouvre droit au profit de ce dernier, nonobstant toute clause contraire, à une indemnité compensatrice du préjudice subi.”
- (54) het dekreet is krachtens art. 1 (zie supra : voetnoot 51) niet toepasselijk op het okkasioneel agentuur-“mandaat”. Hierop zou art. 2004 B.W. toepasselijk blijven (COUSI & MARION, *o.c.*, nr. 83).

verbroken worden zonder betaling van een plaatsvervangende schadevergoeding aan de tegenpartij (art. 1142 B.W.).

Deze regeling is ook terug te vinden in art. 13, lid 1 wetsontw. agent. (55), in art. 75i, lid 1 N.H.W. en a contrario uit art. 89 en 89a HGB (56).

18. In het vigerend Belgisch recht, en ook in de toekomst indien het besproken wetsontwerp ongeamendeerd door het Parlement wordt goedgekeurd, is en blijft de voortijdige eenzijdige beëindiging van een agentuurovereenkomst voor bepaalde duur dus onrechtmatig, tenzij de partij die verbreekt een dringende reden kan doen gelden.

En toch betekent het wetsontwerp een vooruitgang t.a.v. het vigerend (en gemeen) Belgisch recht. We hebben immers gezien dat de *exceptio non adimpleti contractus* berust op een *grove fout* van de tegenpartij. Welnu krachtens art. 13 wetsontw. agent. zal de partij die een einde stelt aan de agentuur niet tot schadevergoeding veroordeeld worden indien de (ogenschijnlijk onrechtmatige) verbreking op een *dringende reden* steunt. In art. 13, 2e lid (identiek met art. 75i, lid 1 N. H.W.) wordt de volgende definitie gegeven van dringende redenen: "Dringende redenen zijn omstandigheden van zodanige aard dat van de partij die de overeenkomst doet eindigen, redelijkerwijs niet kan gevergd worden de overeenkomst, zelfs tijdelijk, in stand te houden." Het begrip *dringende reden* in het wetsontw. agent. veronderstelt dus niet noodzakelijk een fout van de tegenpartij.

Deze mogelijkheid voor beide partijen om, zonder hiervoor een (grove) fout in hoofde van de tegenpartij te kunnen aanwijzen, rechtmatig een einde te stellen aan een voor bepaalde duur gesloten agentuurovereenkomst werd voorzien, omdat, naar de opvatting van de regering, de agentuurovereenkomst gebaseerd is op de harmonie die moet heersen tussen personen die samenwerken. Is dit wezenlijk element niet meer aanwezig dan moet de band kunnen verbroken worden tussen partijen (57).

19. In de praktijk nochtans zal de hypothese dat de agentuur voor een welbepaalde duur werd aangegaan wellicht niet zo gemakkelijk voorkomen, omdat de verhoudingen tussen partijen, omwille van de omstandigheden waarin ze met elkaar kontrakteren, meestal informeel zullen zijn (58). In elk

(55). zie voetnoot (12).

(56) & 89 HGB voorziet immers de verbreking met opzeggingstermijn bij onbepaalde duur en & 89a de schadevergoedingsplicht bij verbreking zonder ernstige reden.

(57) Parlementaire Bescheiden, Kamer van Volksvertegenwoordigers, *l.c.*, bespreking art. 13 van het wetsontwerp p. (17) en (18).

(58) Soms bestaat er slechts een mondelinge overeenkomst (L. BAILLON & E. MANNE, *o.c.*, p. 111) of moet het bestaan van de overeenkomst afgeleid worden uit eenvoudige briefwisseling, zonder bepalingen nopens duur en opzegging (A. COELEN, *l.c.*, p. 257).

geval is ons geen enkel geval uit de rechtspraak bekend waar de rechter een geschil m.b.t. een agentuurovereenkomst voor bepaalde duur moest beslechten. Deze vaststelling kan echter mede het gevolg zijn van de quasi-absolute (en juiste) overtuiging in hoofde van de principaals dat zij in het vigerend Belgisch recht zeer moeilijk ongestraft een overeenkomst voor bepaalde duur kunnen verbreken.

BESLUIT

20. Indien het wetsontwerp van 13 februari 1969 door het parlement wordt goedgekeurd, dan zullen een aantal problemen, voornamelijk m.b.t. de eenzijdige beëindiging, die momenteel nog steeds het voorwerp zijn van kontroverse en onzekerheid in rechtspraak en rechtsleer, en die in andere landen (o.a. Nederland en de Bondsrepubliek) reeds wettelijk geregeld zijn, ook in het Belgisch recht opgelost zijn.

Uit de moderne regeling van de handelsagentuur (1936 in Nederland, 1956 in Duitsland en 1970 ? in België) blijkt duidelijk de bekommernis van de wetgever om de agent op bepaalde punten te beschermen tegenover zijn principaal (59). Daarom ook wordt deze wetgeving gekenmerkt door het poneren van minimum-voorwaarden van dwingend recht (bijv. minimum opzeggingstermijn bij de agentuurovereenkomst voor onbepaalde duur). Binnenkort zal dan de eenzijdige beëindiging van de agentuurovereenkomst hoogstwaarschijnlijk het voorwerp zijn van een uniforme regeling die zich uitstrekt tot de drie Benelux-landen.